SVERIGES RIKSDAG

Kommittémotion L

Motion till riksdagen 2026/27:2694

av Elin Hjelmestam m.fl. (L)

En liberal högskolepolitik för framtiden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kvaliteten i den högre utbildningen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätena ska vässa utbildningar och profilera sig inom områden där Sverige kan bli internationellt ledande, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka lärosätenas ekonomiska förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att reformera antagningssystemet och vidta åtgärder för ökad genomströmning och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbättra förutsättningarna för studenter utbildade inom det svenska utbildningssystemet att gå vidare till en forskarutbildning och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över antalet studiemedelsterminer och skapa flexibilitet i studiemedelssystemet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka studenternas etablering på arbetsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka den akademiska friheten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sverige ska vara en framstående kunskapsnation, där högre utbildning, forskning och innovation bedrivs med hög kvalitet. Vårt välstånd och vår konkurrenskraft har byggts av ingenjörer, forskare, lärare, entreprenörer och yrkesskickliga akademiker. Men högre utbildning handlar om mer än att förse arbetsmarknaden med kompetens. Den är också ett uttryck för människans kunskapssökande och vilja att förstå mer om sig själv och sin omvärld.

Universitet och högskolor är frihetsinstitutioner som ger människor möjlighet att bilda sig, tänka självständigt och forma sina egna liv. I en liberal demokrati är bildningsuppdraget därför centralt. Högre utbildning ska främja det fria och kritiska tänkandet och värna kunskapens och bildningens egenvärde. Samtidigt ska den ge studenterna de kunskaper och färdigheter som krävs för att möta nya utmaningar, vare sig det är i akademin eller arbetslivet. På så sätt bidrar den högre utbildningen både till individens utveckling och till ett öppet, kunskapsdrivet och konkurrenskraftigt samhälle.

Stärkt kvalitet i den högre utbildningen

Mandatperioden 2022–2026 präglades av hög inflation, höga elpriser och lågkonjunktur vilket i sin tur påverkade institutioner så som högskolor och universitet. I en rad länder innebar den ekonomiska utvecklingen reella besparingar i högskolesektorn, men i Sverige värnades och stärktes kvaliteten i den högre utbildningen. Liberalerna menar att kvalitetssatsningarna måste fortsätta.

Svensk högskolepolitik har av socialdemokratiskt ledda regeringar hanterats som en arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Utbyggnaden av antalet platser har urholkat resurserna och därmed kvaliteten. Liberalerna vill att svensk högre utbildning ska präglas av hög kvalitet och höga krav på alla studenter. För att studenterna ska få mer lärarledd tid så måste resurserna styras om. Liberalerna vill prioritera undervisningens kvalitet, studenternas kunskapsutveckling och arbetsmarknadens behov. Samtidigt behöver lärosätena vässa utbildningarna och profilera sig inom områden där Sverige kan bli internationellt ledande.

Produktivitetsavdraget innebär en generell årlig besparing på samtliga svenska myndigheters budget med 1–2 procent. Eftersom högskolor och universitet ännu organiseras som myndigheter sker samma besparing på dem. För att öka antalet undervisningstimmar, främja studenternas kunskapsutveckling och stärka lärosätenas förutsättningar bör produktivitetsavdraget för högskolesektorn ses över.

Akademiska Hus har haft en viktig roll i att bygga och förvalta lokaler för svensk forskning och utbildning. Men dagens ordning innebär att lärosätena i praktiken är beroende av en enda stor statlig fastighetsägare samtidigt som de har begränsade möjligheter att själva påverka sina lokalkostnader. Lokaler som lärosätena använder är inte sällan specialiserade vilket innebär att det är svårt för att inte säga omöjligt att hitta alternativa hyresvärdar. Förutsättningarna för att avveckla Akademiska Hus behöver ses över.

Flera högskolor har under åren ombildats till universitet och den utvecklingen måste stoppas eftersom det riskerar påverka utbildningarnas kvalitet. Det behöver finnas en tydligare differentiering i lärosäteslandskapet där högskolor i högre grad fokuserar på utbildning i stället för forskning.

Studenter ska klara högre krav

Det behöver ställas högre krav och förväntningar på studenter i Sverige. Svensk högre utbildning behöver utvecklas så att fler kan lyckas med sina studier, att utbildningarna bättre möter arbetsmarknadens behov och att fler får möjlighet att utvecklas genom hela arbetslivet. Antagningssystemet till högre utbildning behöver reformeras.

I dag blir studenter antagna via tre olika kvoter: högskoleprov, betyg och en sista kvot som lärosätena själva förfogar över. De studenter som kommer in via betyg klarar den högre utbildningen bättre och i högre utsträckning än de som kommer in på annan kvot. När det nya betygssystemet är på plats bör urvalsgrunderna till högre utbildning ändras så att större vikt läggs på betyg.

I samband med att lärarutbildningen reformeras införs en fast betygsgräns för att de studerande ska kunna bli behöriga. Syftet är att främja genomströmningen och Liberalerna vill se över möjligheten att införa betygsgräns även för andra utbildningar. Utan rätt förkunskaper är det svårt att tillgodogöra sig en högre utbildning.

Stödet till studenter som har funktionsnedsättning behöver ses över. Likvärdigheten mellan lärosäten behöver förbättras och för att säkerställa att gruppen kan tillgodogöra sig sina studier på lika villkor krävs en översyn.

Distanskurserna har blivit allt fler. De ger många gånger samma ersättning som fysiska kurser, trots att de är mindre kostsamma för universitet och högskolor. Det finns tillfällen, inte minst i relation till det livslånga lärandet, då distanskurser är ändamålsenliga men alltför ofta används distanskurser som ett sätt att fylla platser.

Ersättningen till distanskurser bör sänkas så att fysiska kurser kan premieras i större utsträckning.

En högre utbildning för framtidens kompetensbehov

Arbetsmarknadens behov förändras i snabb takt och trots att antalet utbildningsplatser byggts ut i decennier har många arbetsgivare har svårt att rekrytera rätt kompetens. Utvecklingen innebär att allt fler kommer att behöva fylla på sin kompetens under yrkeslivet för att fortsätta vara attraktiva på arbetsmarknaden. Samtidigt måste den högre utbildningen dimensioneras bättre för att svara mot arbetsgivarnas behov och innehållet i utbildningarna anpassas för framtidens kompetensbehov.

Det behövs fler vidareutbildningar och påbyggnadskurser som möter nya kompetensbehov i offentlig sektor, näringsliv och civilsamhälle. Under mandatperioden 2022–2026 har Liberalerna i regeringen påbörjat en utbyggnad av korta, flexibla kurser för yrkesverksamma inom framför allt STEM-ämnen. Det arbetat behöver fortsätta och breddas, bland annat med korta kurser för yrkesverksamma inom humaniora och samhällsvetenskap.

Akademisk utbildning ska vara en språngbräda in i kvalificerat arbete. Fler praktik- och professionsnära moment ska prägla utbildningarna, särskilt mot slutet av studietiden. Det stärker studenternas etablering och minskar betydelsen av informella kontaktnät och socioekonomisk bakgrund.

AI har en stark inverkan på akademikeryrken. Det ställer nya, höga krav på lärosätenas omställning- och utvecklingsförmåga. Bästa sättet att rusta sig för ett arbetsliv med AI kommer att vara att ha en högkvalitativ akademisk utbildning och goda system för omställning och vidareutbildning. Universiteten och högskolorna ska ha rätt förutsättningar att ställa om.

Det är alldeles för få svenska studenter som väljer att disputera. Det beror dels på att svensk arbetsmarknad inte premierar en doktorsexamen lönemässigt, dels på att svenska studenter inom STEM-ämnen har svårt att stå sig i konkurrens med internationella studenter till doktorandtjänsterna. Högre utbildning behöver förbättra förutsättningarna för att studenter utbildade inom det svenska utbildningssystemet ska kunna gå vidare till en forskarutbildning.

Under mandatperioden har regeringen tagit fram en STEM-strategi, bland annat med målet att öka antalet kvinnor inom STEM-yrken. Fortfarande är det dock alldeles för få unga tjejer och kvinnor som söker sig till dessa yrken, och alldeles för få män som söker

sig till “traditionellt kvinnodominerade” yrken. Det innebär att samhället går miste om kompetens samtidigt som unga fortsätter att låsas in i könsbundna val. Ett initiativ motsvarande Teknikspånget kan etableras där män får testa på kvinnodominerade yrken.

För att fler studenter snabbare ska komma ut i arbetslivet bör motiverade studenter ges möjlighet till en högre studietakt. Modellen bör prövas vid några lärosäten där ambitiösa studenter får prova en studietakt på 120–150 procent. Det skulle innebära en avsevärt kortad studietid, men får inte ske på bekostnad av utbildningskvalitet och studenternas kunskapsutveckling. Modellen vore särskilt relevant i utbildningar till bristyrken. En ny försöksverksamhet bör också införas där universitet och högskolor bedriver riktad utbildning för särskilt begåvade gymnasieelever, antingen via specifika kurser under terminen eller genom sommarkurser.

Studiemedel

Sverige har ett av världens mest generösa studiemedelssystem. Genom bidrag och fördelaktiga lån kan människor oavsett bakgrund studera vidare utan att lägga pengar på terminsavgifter. Det är en viktig liberal princip som bidragit till breddad rekrytering och hög utbildningsnivå i befolkningen. Sverige ska ha ett generöst och flexibelt studiestödssystem, som bidrar till en hög genomströmning inom högre utbildning och värnar om unga människors framtida skuldsättning.

Dagens studiemedelssystem har dock funnits i snart 30 år samtidigt som en rad förändringar har skett i utbildningssystemet. När fler studerar, fler byter bana och vissa utbildningar förlängts måste också studiemedelssystemet hänga med. Vissa samhällsbärande utbildningar, såsom läkar- och civilingenjörsutbildningar, är så omfattande att dagens begränsningar i antalet studiemedelsterminer riskerar att bli ett hinder. Antalet studiemedelsterminer behöver därför ses över, särskilt för långa och samhällsviktiga utbildningar. Studiemedlet bör även premiera den student som tar examen inom utsatt tid eller snabbare, till exempel genom en bonus eller snabbare avskrivning av studielånet.

I dag är det inte möjligt för studenterna att välja hur mycket av lånedelen som ska tas ut. Det är enbart möjligt att välja antalet veckor. För många studenter finns det behov av att dryga ut bidragsdelen samtidigt som man inte vill ta fullt studielån. Att skapa flexibilitet i systemet skulle vara ett sätt för enskilda studenter att öka friheten i att finansiera sina studier. Studiemedel för sommarkurser bör framför allt fokusera på att stärka studenternas möjlighet att slutföra examen. CSN ska stimulera effektiva studier,

inte förlänga studietider eller bidra till onödigt höga studieskulder. Samtidigt behöver lärosätena få ökade förutsättningar att bedriva relevanta sommarkurser.

Flitiga studenter som sommarjobbar och får värdefull arbetslivserfarenhet missgynnas av dagens fribeloppstak. Det finns därför ett behov av att bättre balansera studenternas möjlighet att fortsatt tjäna pengar utan att riskera att bli återbetalningsskyldiga. Fribeloppet behöver ses över.

Läsning och kurslitteratur – bildningens infrastruktur

Läsförmåga är grunden för all högre utbildning. Universitetsstudier bygger på förmågan att ta till sig längre, komplexa och teoretiskt avancerade texter. Den svenska läskrisen, som länge varit tydlig i grund- och gymnasieskolan, märks nu också i högskolan. Lärare vittnar om studenter som har svårare att läsa hela böcker, följa längre resonemang och tillgodogöra sig vetenskapliga texter. Försvagad läsförmåga riskerar att påverka både genomströmning, kunskapsnivå och kvalitet i utbildningarna. Ett universitet där kurslitteraturen inte används aktivt, utan ersätts av kortare sammanfattningar och förenklade texter, riskerar snabbt att tappa i akademisk höjd.

Parallellt finns också en annan oroande utveckling där tillgången till svensk kurslitteratur minskar. Internationell litteratur är visserligen central för många ämnen, men om svenskproducerad kurslitteratur trängs undan försvagas både ämnesutveckling på svenska och den akademiska terminologin i vårt eget språk. Det påverkar i förlängningen professioner som verkar i en svensk kontext, såsom lärare, jurister, socionomer och vårdpersonal. Vetenskapsrådet bör inrätta ett program för att främja framtagandet av kurslitteratur på svenska. Läsning och kurslitteratur är en kvalitetsfråga. Kurslitteratur kan också bidra till att säkerställa forskningsanknytningen av en utbildning.

Liberalerna vill se över möjligheten att låta staten finansiera kurslitteraturen under de första terminerna för studenter på särskilt långa och samhällsviktiga utbildningar, exempelvis inom vård-, teknik- och läraryrken. Finansiering kan ske genom riktat stöd till lärosätena för att sedan förslagsvis administreras av lärosätesbiblioteken.

För att stärka läsningen och kunskapsinhämtningen i den högre utbildningen är även lärosätesbiblioteken centrala. Liberalerna vill se över hur biblioteken kan stärkas och utvecklas.

Stärkt akademisk frihet

Den akademiska friheten är en av demokratins mest grundläggande värden. Den är en förutsättning för ett fritt samhälle, för kunskap och för utveckling.

Vi ser tyvärr exempel runt om i världen på hur den akademiska friheten inskränks. Forskare och lärare tvingas utstå hat och hot. Universitet och högskolor tvingas till ovetenskapliga begränsningar av sin verksamhet för att den anses strida mot de värderingar som makthavarna står för. Utvecklingen går åt fel håll, även i länder som länge haft en generellt hög nivå av akademisk frihet. Sverige har enligt internationella mätningar som Academic Freedom Index fortfarande en hög nivå av akademisk frihet, men den får aldrig tas för given. Den akademiska friheten måste aktivt värnas och utvecklas.

I dag är forskningens frihet skyddad i grundlagen, men innehållet i undervisningen vid våra universitet och högskolor har inte samma skydd. I en tid när universitet i land efter land utsätts för påtryckningar om att visa följsamhet mot den styrande regimen är detta inte tillräckligt. I kunskapsnationen Sverige ska den akademiska friheten i sin helhet vara grundlagsskyddad.

För att upprätthålla hög kvalitet i utbildning och forskning krävs också en ändamålsenlig styrning och ett starkt självbestämmande. Under mandatperioden 2022–2026 har Liberalerna i regeringen påbörjat arbetet med att separera högskolorna och universiteten från staten genom att tillsätta en utredning som ska se över lärosätenas associationsform. Det arbetet behöver tas i mål. Lärosätena har en avgörande roll som oberoende och kritiska kunskapsmiljöer.

Elin Hjelmestam (L)

Joar Forssell (L)

Pär Gustafsson (L)

Roger Haddad (L)

Camilla Mårtensen (L)

Lina Nordquist (L)